

Повернення Казанови. Царство снів

Автор:

[Артур Шніцлер](#)

Повернення Казанови. Царство снів

Артур Шніцлер

Істини

Артур Шніцлер (1862–1931) – відомий австрійський письменник і драматург, чия творчість зазнала впливу психоаналітичних теорій Фрейда. В своїй творчості письменник досліджує внутрішній світ людини, її підсвідомість і таємні мотиви вчинків.

Справжнім втіленням пристрастей і жаги до насолод є герой «Повернення Казанови». А от подружжя з «Царства снів», на перший погляд, здається ідеальною парою, але під покровом буденності в їхньому житті вирують неабиякі пристрасті, які породжують невдоволення подружніми стосунками та нестримні еротичні фантазії. Саме за мотивами цієї повісті зняв свій останній фільм «З широко заплющеними очима» Стенлі Кубрик.

Артур Шніцлер

Повернення Казанови. Царство снів

Повернення Казанови

На своєму п'ятдесят третьому році життя Казанова, якого гнала світами тепер уже не юнацька жадоба до пригод, а тривожне передчуття близької старості,

відчув у душі таку нестерпну тугу за рідною Венецією, що почав кружляти навколо неї, дедалі більше звужуючи коло, – як птах, котрий, відчуваючи недалеку смерть, поволі опускається з піднебесся на землю. За останнє десятиліття свого вигнання він не раз листовно звертався до Вищої Ради з проханням дозволити йому повернутись на батьківщину. Однак, якщо раніше при складанні таких петицій – а в цьому він був неперевершеним мастаком – його пером водила впертість та затятість, а іноді похмуре задоволення від самої писанини, то від деякого часу в його майже принизливих благаннях виразно вчувався болісний туск і щире каяття. Він дедалі більше проймався впевненістю, що його таки почують, бо помалу почали забуватися колишні гріхи й переступи, з яких найзлочиннішими видавалися високому панству з венеційської Ради не розбещеність, інтриганство й ошуканство здебільшого веселого характеру, а вільнодумство. А ще дивовижна історія його втечі зі свинцевих венеційських катакомб, яку він з вишуканим красномовством безліч разів переповідав при королівських дворах, у замках вельмож, за столами простолюдинів та в будинках з сумнівною репутацією, заслонила собою всі інші плітки, пов'язані з його іменем. Певності додавали й листи впливових чиновників, які надходили до Мантуї, де ось уже два місяці перебував Казанова. Цьому авантюристові, котрий поволі втрачав свій внутрішній та зовнішній шарм, листи дарували надію на те, що до його долі можуть невдовзі поставитися прихильно.

Мізерність коштів змусила Казанову дочікуватися помилування у скромному, однак доволі добропорядному готелі, де він вже, бувало, зупинявся у щасливіші роки свого життя. І хоч не в змозі був цілком відмовити собі в аж ніяк не духовних розвагах, Казанова гайнував час здебільшого на написання пасквілю проти богохульника Вольтера, публікацією якого одразу після повернення до Венеції мав намір несхитно утвердити своє суспільне становище і повернути собі повагу серед благонадійних громадян.

Одного ранку, гуляючи за містом й обдумуючи, як би то ліпше сформулювати убивчу фразу, спрямовану проти безбожника-француза, він зненацька відчув несамовитий, майже фізично вловний на дотик гострий неспокій. Нужденне життя, яке вів ось уже три місяці: ранішні заміські прогулянки, невеликі картярські партії вечорами в буцімто барона Перотті та його подзьобаної віспою коханки, пестоці не надто юної, проте пристрасної господині готелю й робота над власними сміливими і, на його думку, доволі вдалими аргументами супроти Вольтера – усе це в ніжному, солодкавому до пересади повітрі пізнього літа видавалося Казанові безсенсовним і відразним. Він стиха пробурмотів прокляття, сам до пуття не знаючи, кому або чому воно адресувалося. Обхопивши руків'я шпаги і ворожо зиркаючи навсібіч, ніби відбиваючись від невидимих поглядів, які

насмішкувато зорили за ним на замиському безлюдді, Казанова раптом рішучим кроком повернув до міста з наміром негайно пакуватися до від'їзду. Він не мав сумніву: йому відразу стане легше на душі, якщо хоч на кілька миль наблизиться до такої жаданої батьківщини. Казанова пришвидшив крок, щоб вчасно забезпечити собі місце в поштовому диліжансі, який вирушав у східному напрямку перед заходом сонця. Більше його тут ніщо не тримало, барон Перотті й без прощального візиту якось обійдеться, а щоб зібрати речі, йому достатньо й півгодини. Два поношені сурдуги (у гірший з них саме був одягнений), латана-перелатана колись вишукана білизна, а ще зо дві касетки, золотий ланцюжок, годинник та кілька книжок – ото й увесь його маєток. На гадку прийшли далекі дні, коли він, вельможний пан, подорожував країною у розкішній кареті, напаківаний потрібними й не надто речами, у супроводі лакея, здебільшого якогось шахраюватого жевжика, і від безсилового гніву сльози бризнули йому з очей. Якась молода жінка з батогом у руках проминула його на нужденній підводі, де посеред згромаджених мішків та всілякого домашнього скарбу хропів її п'яний чоловік. Спершу вона з насмішкуватим зацікавленням зиркнула на Казанову, який зі спотвореним обличчям, бурмочучи щось під ніс, сягнутою ходюю йшов дорогою під відцвілими каштанами їй назустріч, та від його лютого погляду страх змигнув у очах жінки, а вже потім, коли вона проминула подорожнього й озирнулася, у її зіницях затріпотіла млосна хіть. Казанова добре знав, як гнів і ненависть, гарячіше за м'якість та ніжність, збурюють молоду кров, і відразу збагнув, що достатньо його зухвалою оклику, аби підвода спинилася, і він міг робити з молодницею, що лиш душа забажає. І хоч усвідомлення цього на мить поліпшило його настрій, усе ж він вирішив, що не варто на таку дрібну пригоду витратити хай навіть кілька хвилин. Тож дозволив підводі з її господарями котитися, скриплячи, далі курною сільською дорогою. Тінь дерев не надто рятувала від палючих променів сонця, що дедалі вище піднімалося у небі. Розімлілий від спеки, Казанова мимоволі сповільнив крок. Дорожня пилюка так густо припорошила одяг і взуття, що їхня зношеність не впадала у вічі. За вбранням та поведженням Казанову легко можна було прийняти за статечного вельможу, котрому знічев'я заманулося прогулятися без свого екіпажа. Уже замаячила попереду арка міських воріт, поблизу яких знаходився готель, де він замешкав, коли назустріч йому, підстрибуючи на вибоїнах, вигулькнув важкий сільський ридван. У ридвані трюхикав огрядний, добре вдягнений, ще доволі молодий чоловік. Він сидів, схрестивши руки на животі, і куняв з примруженими очима. Аж раптом його очі, випадково ковзнувши по Казанові, спалахнули жвавим блиском, чоловік бадьоро стрепенувся, підхопився з лавиці, відразу гепнув назад і знову підхопився, штуркнув кулаком кучера в спину, щоб той зупинився; обернувся на ходу, намагаючись не втратити Казанову з очей, замахав йому обома руками і тричі

вигукнув його ім'я писклявим фальцетом. І лише з голосу Казанова впізнав чоловіка, підійшов до ридвана, що врешті спинився, і схопив простягнуті йому руки.

– Не вірю своїм очам! Невже це ви, Оліво?

– Звісно, я, пане Казаново! Не впізнали мене?

– Чом би мав не впізнати! Хоч ви й прибрали трохи на вазі від свого весілля, коли бачив вас востаннє... Та за п'ятнадцять років, мабуть, і я змінився немало, щоправда, не роздобрів.

– Анітрохи! – вигукнув Оліво. – Ані на дрібку, пане Казаново! Шістнадцять років, до речі... Кілька днів тому минуло шістнадцять. І, можете собі уявити, з цього приводу ми з Амалією нещодавно згадували вас...

– Справді? – щиро зрадів Казанова. – То ви обое іноді згадуєте мене?

Очі Оліво звогли. Він не відпускав долонь Казанови й знову зворушено їх потиснув.

– Ми всім вам завдячуємо, пане Казаново! Як могли б забути свого благодійника! І якби коли-небудь...

– Облишмо, – урвав його Казанова. – Як почувается пані Амалія? І як взагалі можливо, що за ці два місяці, що я живу в Мантуї – хай відлюдкувато, але ж часто гуляю, за давньою звичкою, – ми жодного разу не перетнулися з вами, Оліво, з вами обома?

– Дуже просто, пане Казаново! Ми вже давно не живемо в місті. Ніколи не любив міста, та й Амалія – теж. Виявіть мені честь, пане Казаново, сідайте! За якусь годину будемо в мене вдома! – а помітивши легку нехоть Казанови, додав: – Не відмовляйтеся! Як зрадіє Амалія, з якою гордістю покаже вам трійко наших дітей! Так, трійко, пане Казаново! Самі дівчатка. Тринадцять, десять і вісім рочків... Отож, ще жодна не того віку, коли б... з вашого дозволу, Казанова міг задурити їхні голівки.

Оліво добродушно засміявся і смикнув Казанову за руки, ніби намірявся силоміць затягнути його до ридвану. Однак Казанова заперечно похитав головою. Уже майже піддавшись спокусі, майже готовий вдовольнити природну цікавість і прийняти запрошення Оліво, він нараз з новою силою відчув нетерплячку й запевнив Оліво, що нині, ще до заходу сонця, має, на жаль, покинути Мантию в нагальних справах. Що він забув у домі Оліво? Шістнадцять років – це чимало! Амалія у межичассі не стала, певна річ, ні молодшою, ані гарнішою, а її тринадцятилітню доньку він, у своїх літах, навряд чи заворожить. Перспектива ж милування на тлі сільського пейзажу із самим паном Оліво, колись худорлявим, загарливим до науки юнаком, а тепер розтовстілим мужланом, приваблювала його не настільки, щоб відмовитися від подорожі, яка б на десять або й на двадцять миль наблизила його до Венеції. Однак Оліво, вочевидь, не мав наміру отак відразу приймати відмову Казанови і наполіг хоча б до готелю його підвезти. Тут Казанова опиратися вже не міг. За кілька хвилин вони були на місці. Господиня, статечна пані поза тридцятку, привітала Казанову біля воріт поглядом, який не залишив Оліво жодних сумнівів щодо їхніх ніжних стосунків. Вона простягнула Оліво руку, як доброму знайомому, у якого вона – пояснила господиня своєму постояльцеві – постійно купує особливе солодко-терпкувате вино, виготовлене з винограду, що росте на його землях. Оліво негайно пожалівся жінці на жорстокість шевальє фон Сенгаля (так господиня назвала Казанову, тож Оліво миттю і собі скористався таким звертанням), бо відмовляється від запрошення знову віднайденого друга сміховинною причиною, нібито сьогодні – саме сьогодні – йому конче потрібно покинути Мантию. Застиглість на обличчі господині підказала йому, що жінка вперше про це чує. Казанова ж поквапився запевнити, мовляв, від'їзд свій вигадав, щоб не обтяжувати родину друга несподіваним візитом, насправді ж йому треба, просто необхідно, найближчими днями завершити одну важливу письменницьку працю, а ліпшого для роботи місця за цей чудовий готель, де в його розпорядженні прохолодна, затишна кімната, годі собі й уявити. На що Оліво засипав Казанову велемовними обіцянками, що шевальє фон Сенгаль зробить велику честь його скромному дому, поселившись у нього для викінчення свого твору. Сільське усамітнення піде, мовляв, йому лише на користь; учених книг та довідників, якщо Казанові такі потрібні, теж не бракуватиме, бо його, Оліво, небога, донька покійного зведеного брата, молода й надзвичайно освічена попри юний вік дівчина, кілька тижнів тому переїхала до нього з величезною скринєю книжок. А якщо десь надвечір нагодяться гості, то панові шевальє не варто з цього приводу турбуватися, хіба забажає собі після напруженого робочого дня приємно розважитися чи відволіктися на маленьку партію в карти. Щойно почувши про юну небогу, Казанова відразу вирішив поглянути на це створіння зблизька. Усе ще демонструючи вдавane вагання, він нарешті піддався на

вмовляння Оліво, водночас пояснивши, що ніяк не може покинути Мантую більше, ніж на один-два дні, а ще сердечно попросив свою люб'язну господиню негайно передавати йому гінцем усі листи, які надійдуть за його відсутності й можуть бути надзвичайно важливими. Залагодивши таким чином справу – на превелику втіху Оліво, – Казанова подався до своєї кімнати, зібрав речі і вже за чверть години переступив поріг готельної вітальні, де Оліво, чекаючи на нього, запально обговорював з господинею якісь гешефти. Оліво підвівся, вихилив навстоячки з келиха вино і, по-змовницькому підморгнувши, пообіцяв господині – хай не завтра, і не післязавтра – усе ж доставити їй шевальє цілим та неушкодженим. Казанова, який раптом став неухважним та заклопотаним, так стримано попрощався зі своєю милою господинею, що вона – вже біля дверцят ридвану – прошепотіла йому до вуха аж ніяк не ніжні напутні слова.

Доки панове тряслися розпеченою опівденною спекою, порошною дорогою, Оліво розлого й доволі сумбурно розповідав про своє життя: як невдовзі після женячки купив крихітний земельний наділ неподалік міста й заходився вирощувати на продаж ярину; як поступово його володіння розширялися, і він поважно зайнявся сільським господарством; як, зрештою, їхніми з супружницею стараннями та з Божим благословенням спромігся викупити в збанкрутілого графа Мараццані занедбаний замок з прилеглими виноградниками, а тоді затишно обжився, хай і не з графським розмахом, у шляхетському маєтку з дружиною і дітьми. І все це завдяки лише отим сто п'ятдесяти золотим, які Казанова подарував його нареченій, чи радше матері нареченої. Без цієї чарівної заповоги доля його й досі б не змінилася, і судилось би йому, як і раніше, навчати невихованих обідранців читати й писати; імовірно, зостався б він досі старим парубком, а Амалія – старою дівою... Казанова йому не заважав і майже не слухав. У пам'яті зринула одна інтрижка, яку він завів тоді, разом з іншими, значнішими, любовними походеньками: найдрібніша з-поміж усіх, вона не зачепила ні його душу, ні, згодом, спомини. Дорогою з Рима в Турин, а може, в Париж – він вже й сам до пуття не пригадував, – одного ранку, під час короткого перепочинку в Мантуї, побачив у церкві Амалію; йому впало в око її гарненьке, бліде, трохи заплакане личко, і привітно звернувся до неї з якимсь галантним запитанням. У ті часи всі жінки були до нього прихильні, Амалія теж охоче вилила йому свою душу. Казанова довідався, що дівчина, яка сама живе в небагатій родині, закохалася у бідного шкільного вчителя, батько якого, як і її матір, не дає згоди на марний, на їхню думку, шлюб. Казанова негайно зголосився залагодити справу. Насамперед він попросив Амалію познайомити його з матір'ю, а що вродлива тридцятишестилітня вдова ще цілком могла претендувати на залицяння, то Казанова невдовзі так щиро заприятелював з молодницею, що міг з неї мотузки

вити. Тільки-но вона змінила своє ставлення до шлюбу доньки, батько Оліво, зубожілий купець, теж поступився, надто, як Казанова, відрекомендувавшись далеким родичем матері нареченої, урочисто зобов'язався дати гроші на весілля і на посаг. Сама ж дівчина віддячилася щедрому покровителеві, який видавався їй посланцем іншого, вищого, світу, як веліло її серце: коли ввечері напередодні весілля Амалія з паленіючими щоками вирвалася з останніх обіймів Казанови, їй навіть на гадку не спадало, що вона завинила перед нареченим – він-бо ж своїм щастям завдячує винятково люб'язності й шляхетству дивовижного чужинця. Чи зізналася Амалія чоловікові у своїй безмежній вдячності благодійникові, а той прийняв її жертву як неминучу умову й тому потім не допікав ревностями, а чи, може, Оліво досі не відав про її перелюбство, цим Казанова ніколи не переймався, байдуже йому було й нині.

Ставало дедалі спекотніше. Ридваном на поганих ресорах і з твердими подушками трясло та гупало, пискляве, добродушне базікання Оліво, який невтомно оповідав про родючість своїх ланів, неперевершеність дружини, вихованість своїх дітей та про приязні сусідські стосунки з місцевою шляхтою і селянами, почало надокучати Казанові. Він сердито себе запитував, навіщо, власне кажучи, прийняв запрошення, яке вилється йому самими лише незручностями й, зрештою, розчаруваннями. Він затужив за прохолодною готельною кімнаткою у Мантуї, де б зараз, на цю годину, сидів собі в тиші та спокої, писав пасквіль на Вольтера. Казанова вже було вирішив зійти біля найближчої корчми, яка саме з'явилася на видноколі, і, найнявши перший-ліпший екіпаж, повернутися назад, як стрепенувся від голосного галайкання Оліво. Той замахав, за звичкою, обома руками, схопив Казанову за рукав, показуючи на бричку, яка, наче на замовлення, порівнялася і спинилася поряд з ридваном. З брички, одна за одною, повистрибували трое дівчаток, а вузька дошка, яка служила їм сидінням, беркицьнулася у повітрі.

– Мої доньки! – Оліво гордовито відрекомендував дівчат Казанові, а коли той намірився встати зі свого місця, спинив його: – Сидіть, сидіть, мій дорогий шевальє! За чверть години будемо на місці, а тим часом, якось потіснимось в моєму екіпажі. Маріє, Нанетто, Терезіно, познайомтеся! Це шевальє фон Сенгаль, давній друг вашого батька. Підійдіть-но ближче, поцілуйте йому руку, бо без нього вас би не... – він урвав себе й прошепотів до Казанови: – Ледь не ляпнув дурницю, – а тоді голосно докінчив: – Без нього все було б інакше!

Дівчатка, темноволосі й темноокі, як і сам Оліво, ще зовсім дитинячі на вигляд, навіть найстарша, Терезіна, з невимушеною, дещо селюцькою зацікавленістю

розглядали незнайомця. Наймолодша, Марія, вже навіть потягнулася, слухаючись батька, поцілувати Казанові руку, але він не дозволив, розцілував натомість усіх дівчаток в обидві щічки. Оліво тим часом перемовився кількома словами з парубійком, котрий привіз на бричці дітей, той ляснув батоном коня і покотився курною дорогою у бік Мантуї.

Дівчатка посідали на лавці навпроти Оліво й Казанови, сміючись і вдавано сварячись за місця. Збившись тісною купкою, вони щебетали всі нараз, а що і їхній батько не змовкав, то Казанові спершу було важко зрозуміти їхню балачку. Зринуло ім'я якогось лейтенанта Лоренці, котрий начеб, за словами Терезіни, якусь хвилю тому проїхав верхи повз них, велів кланятися батькові й пообіцяв навідатися увечері в гості. Потім дівчатка повідомили, що матір теж збиралася виїхати назустріч батькові, але через нестерпну спеку передумала, вирішила зостатися з Марколіною. А коли вони виїжджали з дому, Марколіна ще ніжилася у ліжку, і вони закидали її з саду через відчинене вікно ягодами й горіхами, інакше спала б і досі.

– Щось не схоже на Марколіну, – обернувся до гостя Оліво. – Переважно дівча ще з шостої ранку або й від раннього досвітку вже сидить у саду й вчиться до обіду. Учора, правда, ми мали гостину, засиділися трохи довше, ніж звичайно... Трохи навіть в карти пограли – не так, як, мабуть, звик пан шевальє – ми добропорядні люди, останнє не відбираємо... А що до гри часто приєднується наш достойний абат, то можете собі уявити, пане шевальє, що не надто грішимо.

Коли мова зайшла за абата, дівчатка розсміялися і заходилися торохтіти, що на язик спливало, регочучи до упаду. Казанова тільки розсіяно кивав головою. Фантазія вимальовувала іще незнайому йому панночку Марколіну в білій постелі навпроти вікна: ковдра сповзла, напівоголившись тіло, в'ялими зі сну руками вона затулялася від ягід та горіхів, і його жилами розлилася навіжена гаряч. У тому, що Марколіна була коханою лейтенанта Лоренці, він нітрохи не сумнівався, ніби сам бачив обох у ніжних обіймах, і готовий був ненавидіти незнайомого Лоренці так само палко, як палко жадав ніколи не бачену Марколіну.

У тремтливому полуденному мареві, понад сіро-зеленими кронами дерев з'явилася чотирикутна башточка. Невдовзі ридван звернув з путівця на бічну дорогу; ліворуч, схилом пагорба, стелилися виноградники, праворуч, над садовим муром, нависало віття старезних дерев. Ридван зупинився біля широко розчинених ветхих воріт. Подорожні вийшли, і кучер, за знаком Оліво, поїхав далі, до стайні. Широка каштанова алея вела до невеличкого замку, який

здавався на перший погляд досить жалюгідним, навіть занедбаним. Казанові відразу впало у вічі розбите вікно на першому поверсі; не минула повз його увагу й подекуди облуплена балюстрада навколо майданчика широкої присадкуватої вежі, яка трохи незграбно увінчувала будівлю. Зате вхідні двері прикрашала витончена різьба. Опинившись у передпокої, Казанова завважив, що всередині замок добре зберігся, принаймні краще, ніж можна було припустити, судячи з фасаду.

– Амаліє! – на повен голос гукнув Оліво, аж луна вдарилася у високі склепіння. – Скоренько зійди вниз! Я тобі гостя привіз, Амаліє! Та ще й якого гостя!

Але Амалія ще раніше з'явилася на сходах, невидима для прибульців, які зі сліпучого сонця увійшли в присмерк передпокою. Гострі очі Казанови зберегли здатність пронизувати навіть темряву ночі, тому скоріш за Оліво помітили господиню дому. Казанова усміхнувся і відразу відчув, як усмішка омолодила його обличчя. Амалія аж ніяк не погладшала, чого він боявся, залишилася стрункою і молодявою. Вона миттю його впізнала.

– Яка несподіванка! Яке щастя! – нітрохи не знітившись, вигукнула вона, жваво збігла сходами й підставила гостеві щічку для поцілунку, а Казанова щиро обійняв її, мов давню приятельку.

– І я повинен повірити, що Марія, Нанетта й Терезіна – ваші рідні доньки, Амаліє? – не приховував здивування Казанова. – Хоча, судячи зі збіглого часу, таке можливо...

– Судячи з усього іншого – теж, – додав Оліво. – Можете мені повірити, пане шевальє!

– То ти, мабуть, спізнився через зустріч з шевальє, Оліво? – запитала Амалія, дивлячись на гостя затуманеним від спогадів поглядом.

– Так воно й було, любонько. Та попри спізнення, сподіваюсь, нас таки чимось нагодують?

– Звісно, ми з Марколіною, хоч і гинули з голоду, самі до столу не сідали.

– А чи не стачить вам ще трохи терпіння почекати, доки я струшу з себе дорожню куряву й причепурюся? – попросив Казанова.

– Зараз я вам покажу вашу кімнату, – заметушився Оліво. – Гадаю, будете задоволені, шевальє, не менше задоволені, ніж... – він по-змовницькому підморгнув і стиха додав: —...ніж у вашому готельчику в Мантуї. Хоча дечого вам тут таки бракуватиме...

Оліво рушив попереду догори сходами на галерею, яка чотирикутником опоясувала передпокій; з далекого кутка галереї ще вище вели вузькі дерев'яні східці. Нагорі Оліво відчинив двері до вежі і, стоячи на порозі та розсипаючись похвалами, запросив гостя до скромної кімнати для гостей. Покоївка занесла речі й подалася геть разом з Оліво. Казанова зостався сам у невеликому покої, облаштованому усім необхідним, однак доволі голим; з чотирьох високих і вузьких готичних вікон відкривалася на всі боки, ген до самого небокраю, панорама околиць: залиті сонцем рівнини з зеленими виноградниками, барвисті луки, жовтогарячі ниви, білі дороги, світлі будинки в тінистих садках. Казанова недовго милувався краєвидами, квапливо привів себе до ладу: не голод підганяв його, а пекуча цікавість якнайскоріше побачити Марколіну. Він навіть одягу не змінив – приберіг свою осяйну появу на вечір.

Переступивши поріг трапезної на нижньому поверсі, облицьованої деревом, він побачив за столом з щедрими наїдками не лише подружжя господарів з їхніми трьома доньками, а й тендітну панянку в невибагливій, сірій, м'яко спадистій донизу сукні, яка розглядала його без жодної ніяковості, ніби він член родини або ж принаймні частий тут гість. Що її погляд не спалахнув тим вогнем, яким його так часто в минулі часи зустрічало жіноцтво, коли він вперше з'являвся у незнайомому товаристві в чарівливому сяєві юності чи небезпечно-спокусливій красі зрілих літ, Казанова вже звик. Та навіть останнім часом достатньо було згадати його ім'я, щоби з жіночих уст зірвалися слова запізнілого захоплення чи принаймні тихого жалю, як визнання, якою жаданою була б зустріч з ним хоч на кілька років раніше. Але тепер, коли Оліво відрекомендував його своїй небозі як пана Казанову, шевальє фон Сенгаля, дівчина ввічливо всміхнулася, як усміхалась би, почувши будь-яке інше звичайне ім'я, не овіяне таїнами й відголосом колишніх пригод. І навіть тоді, як він сів біля неї, поцілував їй руку, а його очі осипали її рясним дощем іскор захоплення та жаги, вона й бровою не повела, чого варто було б сподіватися, як скромної відповіді на таке палке захоплення.

Після перших гречних слів Казанова дав зрозуміти своїй сусідці за столом, що йому відомо про її освіченість, і поцікавився, яким наукам вона віддає перевагу. Дівчина відповіла, що її насамперед вабить вища математика, до якої її навернув славетний викладач Болонського університету професор Моргані. Казанова висловив зачудування справді незвичним, як на таку привабливу панянку, зацікавленням до важкого й прозаїчного фаху. Марколіна відповіла, що, на її думку, з-поміж усіх наук вища математика – найфантастичніша, ба, божественна за своєю природою. Коли Казанова попросив детальніше розтлумачити це цілком нове для нього трактування математики, Марколіна скромно відмовилася, мовляв, присутні за столом – а насамперед її любий дядечко – хотіли б радше почути оповідь про мандри друга, який об'їздив увесь світ і якого так давно не бачили, ніж вислуховувати філософські теревені. Амалія запально підтримала небогу, і Казанова, завжди готовий піти назустріч подібним побажанням, завважив мимохідь, що останніми роками виконував здебільшого таємні дипломатичні місії, тож доля закидала його – якщо називати лише великі міста – у Мадрид, Париж, Лондон, Амстердам і Петербург. Він розповів про поважні та веселі зустрічі й розмови з чоловіками й жінками розмаїтих суспільних станів; не оминув увагою, як щиро його приймали при дворі російської цариці Катерини II; дотепно оповів, як Фрідріх Великий ледь не призначив його виховником в кадетській школі для померанських юнкерів, та він устиг вчасно накивати п'ятами. Йому, захопленому власними оповідками, здавалося, ніби все це відбувалося з ним зовсім недавно, а не багато, не десятки років тому, як це було насправді. Іноді він прибріхував, сам того не до кінця усвідомлюючи; тішився своїм піднесеним настроєм і зацікавленням, з яким його слухали. Фантазуючи, мимоволі майже вірив, що він і досі пестунчик долі, той зухвалий, осяйний Казанова, який волочився світом з жінками-красунями, до якого з пошанівком ставилися світські вельможі й духовенство, який прошвендяв, програв у карти, роздарував тисячі золотих, а не зацофаний злидар, якого колишні друзі з Англії та Іспанії підгодовують мізерними подачками, а, буває, і того навіть не присилають; тоді доводилося вдовольнятися жалюгідним дріб'язком, виграним у барона Перотті та його гостей. Він навіть забув про свою нинішню заповітну мрію: закінчити життя, колись таке успішне та яскраве, найзлиденнішим громадянином, писарем, жебраком у рідному місті, де його спершу запроторили до в'язниці, а після втечі затаврували й оголосили вигнанцем.

Марколіна теж уважно дослухалася, але з таким виразом на обличчі, ніби її читають уголос якусь не надто цікаву історію. Ані мімікою, ні жестом не зраджувала, що знає, хто сидить навпроти неї, – людина, чоловік, сам Казанова, який усе розказане, а більше нерозказане, пережив особисто, коханець тисячі жінок. Зате очі Амалії палахкотіли захопленням. Для неї Казанова залишився

колишнім; його голос зваблював її так само, як і шістнадцять років тому, і він відчував: достатньо йому лиш мовити слово чи ледь натякнути, і давня пригода повториться йому на догоду. Та що йому тепер Амалія, коли його так вабить до Марколіни, як до жодної іншої жінки ніколи не вабило? Крізь матовий полиск сукні він ніби бачив дівоче голе тіло; пуп'янки її грудей розпускалися йому назустріч, а коли вона якось нагнулася підняти з підлоги хусточку, що вислизнула їй з рук, розпалена уява Казанови приписала тому порухові такий знадний сенс, аж він ледь не знепритомнів. Секундне мимовільне спотикання у плині розповіді не пройшло повз увагу Марколіни, як і дивний спалах в його очах, однак у погляді дівчини Казанова прочитав раптове відчуження, настороженість і навіть проблиск відрази. Він умить опанував себе і вже готовий був з подвоєною жвавістю продовжити розповідь, як до господи увійшов опецькуватий священик. У відрекомендованому господарем абаті Россі Казанова відразу впізнав чоловіка, з яким познайомився двадцять сім років тому на одному купецькому кораблі, що простував з Венеції до Кьоджі.

– Ви тоді мали перев'язане око, – завважив Казанова; він рідко нехтував нагодою похизуватися своєю надзвичайною пам'яттю. – А одна селянка в жовтій хустці порадила вам цілющу мазь, яку випадково мав при собі молодий аптекар з дуже хрипким голосом.

Абат кивнув головою й усміхнувся, приємно вражений. А тоді з хитруватим виразом на обличчі підійшов упритул до Казанови, ніби хотів повідомити якусь таємницю, однак мовив уголос:

– А ви, пане Казаново, супроводжували весільне товариство... не знаю, чи в ролі випадкового гостя, а чи весільного дружби. У кожному разі, наречена обдаровувала вас значно ніжнішим поглядом, ніж свого нареченого... Здійнявся вітер, майже буря, а ви почали декламувати якогось надзвичайно сміливого вірша.

– Шевальє зробив це, звісно, лише для того, щоб відвернути бурю, – мовила Марколіна.

– Аж такими чарами я ніколи не володів, – мовив Казанова. – Однак не заперечуватиму: щойно я почав декламувати, про бурю всі забули.

Дівчатка обліпили з усіх боків абата, знаючи, що буде далі. Той жменями виймав з бездонних кишень ласощі й клав їх своїми тлустими пальцями дітям до рота. Олі-во ж тим часом з щонайменшими подробицями розказував абатові, як він зустрів Казанову. Амалія заворожено не відводила сяючих очей від владного смаглявого обличчя дорогого гостя. Діти побігли в сад. Марколіна підвелася, дивлячись через вікно ім услід. Абат передав вітання від маркіза Челсі: той має намір, якщо дозволить здоров'я, разом з дружиною навідатися сьогодні в гості до свого вельмишановного друга Оліво.

- Чудово! - зрадів господар. - Матимемо на честь шевальє приемне картярське товариство. Я ще сподіваюся братів Рікарді, та й Лоренці приїде. Діти перестріли його, коли він прогулювався верхи.

- О, він ще тут? - здивувався абат. - Ще тиждень тому мовилося, ніби йому час повертатися у полк.

- Маркіза, мабуть, випросила у полковника для нього вакації, - засміявся Оліво.

- Дивно, - втрутився Казанова, - що мантийським офіцерам нині дозволяють відпустку. Двое моїх знайомих, один - з Мантиї, інший - з Кремони, уночі вирушили зі своїми полками на Мілан, - вигадував на ходу Казанова.

- А що, має бути війна? - озвалася від вікна Марколіна. Вона відвернулася, на її обличчя падала тінь, тож не було видно виразу очей, а легке тремтіння у голосі помітив лише Казанова.

- Навряд чи дійде до війни, - легковажно відповів він. - Але іспанці зайняли загрозливі позиції, тож треба бути наготові.

- Чи взагалі відомо, на чиєму боці ми будемо битися - іспанців чи французів? - напустивши на себе поважності й суворо наморщивши чоло, запитав Оліво.

- Лейтенантові Лоренці мало б бути до цього байдуже, - втрутився абат. - Йому головне - проявити свою хоробрість.

- Це він уже зробив, - докинула Амалія. - Брав участь у боях під Павією.

Марколіна мовчала.

Казанова довідався достатньо. Він підійшов до Марколіни, обвів уважним поглядом сад. Перед очима простирался лише широкий, нічим не засаджений моріжок, де гралися діти; за ним, під муром, росли в ряд високі, густі дерева.

– Яка розкішна садиба, – звернувся він до Оліво. – Мені кортіло б оглянути її ближче...

– А для мене, любий шевальє, було б величезним задоволенням показати вам виноградники й поля. Я, кажучи правду – запитайте хоча б Амалію, – за ті роки, що володію цим маленьким маєтком, нічого не бажав дужче, як нарешті прийняти вас тут за гостя. Десятки разів збирався вам написати й запросити на гостину. Та хіба міг я мати певність, що мій лист вас застане? Хтось казав, що вас мигцем бачили в Лісабоні, тож можна було не сумніватися у вашій наступній появі десь у Варшаві чи Відні. Та й ось навіть нині, коли я дивом вас перехопив, ви саме збиралися покидати Мантую. І коли мені пощастило – а це, Амаліє, було нелегко! – заманити вас сюди, ви так ощадите свій час, що – уявіть-но собі, пане абате, – готові подарувати нам лише два дні!

– Можливо, вдасться вмовити шевальє продовжити своє перебування, – озвався абат, жуючи зацукровані шматочки персика, й кинув швидкий погляд на Амалію, з чого Казанова зробив висновок, що Амалія виявляла йому більше довіри, ніж своєму мужеві.

– На жаль, це неможливо, – суворо мовив Казанова. – Я не смію приховувати від друзів, які так турбуються моєю долею, що мої венеціанські співгромадяни мають намір – хай із запізненням, та з неменшою почесною для мене – загладити нарешті несправедливість, заподіяну мені багато років тому. Тож я не можу далі опиратися їхнім наполегливим проханням, щоб не видатися невдячним чи, борони Боже, злопам'ятним, – легким порухом руки Казанова стримав запитання, що ось-ось мало вихопитися з уст Оліво, якого, попри благоговіння, змагала нездоланна цікавість. – Я готовий, Оліво! Покажіть мені своє маленьке королівство...

– Може, ліпше дочекатися прохолоди? – втрутилася Амалія. – А зараз шевальє міг би відпочити або пройтися у затінку.

На дні її очей таїлося таке несміливе бланнн, звернене до Казанови, ніби під час прогулянки садом удруге мала вирішитися її доля.

Ніхто не мав нічого супроти, і товариство вирушило в сад. Марколіна першою вибігла на осоння до дітей, які відбивали волани на моріжку, і відразу приєдналася до гри. Вона була ледь вища на зріст за найстаршу з трьох дівчаток і сама, з розпущеним волоссям, здавалася дитиною. Олі-во з абатом сіли собі на камінній лаві в алеї неподалік від будинку. Амалія з Казановою рушили далі. Опинившись на віддалі, коли їх ніхто не міг почути, Амалія заговорила з ним, як колись, ніби й не минуло стільки років:

– Ти знову зі мною, Казаново! Як я чекала цього дня! Я знала, що він колись настане!

– Я тут випадково, – холодно відповів Казанова.

Амалія лише всміхнулася.

– Називай це, як хочеш! Ти тут! За всі шістнадцять років я тільки й мріяла про цей день!

– Гадаю, за ці роки ти й про інше мріяла, і не тільки мріяла, – заперечив Казанова.

– Ти знаєш, що це не так, – похитала головою Амалія. – Ти теж мене не забудь, інакше не прийняв би запрошення Оліво, попри те, що так квапишся потрапити до Венеції.

– Що ти собі понавигадувала, Амаліє? Гадаєш, я приїхав сюди, щоб наставити роги твоему добропорядному чоловікові?

– Навіщо так кажеш, Казаново? Знову належати тобі – не обман і не гріх!

Казанова голосно засміявся.

– Не гріх? Чом не гріх? Бо я старий чоловік?

– Ти не старий. Ніколи старим для мене не будеш! У твоїх обіймах я вперше зазнала солодкої розкоші, і, мабуть, саме з тобою судилося зазнати її востаннє.

– Востаннє? – глузливо перепитав Казанова, хоча слова жінки й зворушили його. – На це мій друг Оліво, напевно, заперечив би.

– З ним, – зашарілася Амалія, – це подружній обов’язок, можливо, навіть трохи задоволення, але не блаженство... ніколи його й не було...

Вони не дійшли до кінця алеї, ніби боялися надто наблизитися до моріжка, де бавилися діти й Марколіна. Мов наперед умовившись, мовчки повернули назад і невдовзі опинилися біля будинку. На торці одне вікно нижнього поверху було відчинене навстіж. У сутінній глибині кімнати Казанова розгледів відслонений поліг, за яким виднілося узніжжя ліжка. На стільці поряд висіла світла й легка, наче вуаль, одежина.

– Покій Марколіни? – поцікавився Казанова.

Амалія кивнула.

– Вона тобі подобається? – запитала з удаваною веселістю й наче без жодних підозр.

– Гарненька...

– Гарна й добропорядна.

Казанова знизав плечима, ніби даючи зрозуміти, що не це його цікавило. А тоді запитав:

– Якби сьогодні ти вперше побачила мене, чи впав би я тобі в око, Амаліє?

– Не знаю, чи змінився ти за роки, але я бачу тебе таким, яким ти був тоді, яким бачила тебе завжди... навіть уві сні.

– Та придивись до мене, Амаліє! Чоло у зморшках, складки на шиї! Глибокі борозни від очей до скронь! А ось тут... тут бракує кутнього зуба, – Казанова

роззявив рота. – А ці руки, Амаліє! Глянь на ці руки! Пальці, мов кігті... жовті плями на нігтях... А жили – сині й набрякли... Руки старця, Амаліє!

Жінка взяла простягнуті руки у свої долоні й з побожністю поцілувала їх одна по одній у затінку алеї.

– А сьогодні вночі хочу цілувати твої уста, – промовила вона з сумірною ніжністю, яка лиш розсердила його.

Неподалік від них, на краю моріжка, лежала в траві, заклавши руки за голову й задивившись у небо, Марколіна; діти перекидали над нею волани. Раптом вона змахнула рукою і перехопила волан, голосно засміялася, діти навалилися на нею купою; вона борсалася, відбиваючись від них, кучері розметалися навсібіч. Казанова затремтів.

– Не цілуватимеш ти ні моїх уст, ані рук, – гостро відрізав він Амалії. – Даремно чекатимеш мене, даремно мріятимеш, якщо я спершу не заволодію Марколіною.

– Та ти збожеволів! – розпачливо зойкнула Амалія.

– Ми з тобою квити... Ти божевільна, гадаючи, ніби бачиш у мені, стариганові, коханого юних літ, я ж – убивши собі в голову будь-якою ціною заволодіти Марколіною. Але, може, нам обом судилося прийти таки до тями. Хай Марколіна відродить мою молодість – для тебе! Посприяй мені, Амаліє!

– Ти геть стратив розум, Казаново! Це неможливо! Вона про чоловіків навіть чути не хоче.

Казанова зареготав.

– А лейтенант Лоренці?

– До чого тут Лоренці?

– Він її коханець, я знаю...

– Як ти помиляешся, Казаново! Він просив її руки, вона ж відмовила. Він юний... він вродливий... вродливіший, мабуть, за тебе в молодості!

– Лоренці сватався до неї?

– Запитай Оліво, якщо мені не віриш!

– Та мені байдуже! Що мені до того, хто вона? Хай цнотливиця чи повія, наречена чи вдова – я хочу, щоб вона була моєю, я її жадаю...

– Я не можу її тобі дати, мій друже! – у голосі Амалії Казанова відчув жаль до себе.

– Бач, Амаліє, якою нікчемою я став! Десять літ тому... ще п'ять літ тому не потребував би я ні допомоги, ні заступництва, хай би навіть Марколіна була самою богинею цноти. І ось прошу тебе бути свахою. Якби ж то я був багатим... з десятима тисячами дукатів у кишені! Але навіть десяти не маю... Злидар я, Амаліє!

– Навіть за сто тисяч золотих Марколіну тобі не здобути! Навіщо їй багатство? Вона любить книжки, небо, луки, метеликів, забави з дітьми... Маленького спадку їй вистачає з лишком.

– О, якби ж то я був князем! – трохи театралью вигукнув Казанова; таке часто з ним траплялося, коли його охоплювала справжня пристрасть. – Якби ж мені владу садити до в'язниці людей, карати на горло... Але де там. Я – ніхто, жебрак, ще й брехун! Я випрошую у високих вельмож посаду, шматок хліба, батьківщину! Що зі мною сталося? Невже я тобі не осоружний, Амаліє?

– Я кохаю тебе, Казаново!

– То здобудь її для мене! Тобі це під силу, я знаю! Кажі їй, що хочеш. Скажи, що я вам погрожував, що я здатний підпалити ваш дім! Скажи їй, що я шаленець, небезпечний безумець, що втік з божевільні й лише обійми цнотливиці можуть повернути мені душевне здоров'я. Так їй і скажи!

– Вона не вірить у дива!

– Як? Не вірить у дива? То вона й у Бога не вірує... Ще ліпше! Я у милості міланського архієпископа! Скажи їй це! Я можу занапастити її! Усіх вас занапастити! Це правда, Амаліє! Які книжки вона читає? Напевно, є серед них і заборонені церквою! Покажи мені їх! Я складу список. Лише одне мое слово...

– Замовкни, Казаново! Онде вона йде... Не викажи себе. Хоч би очі тебе не зрадили! Ніколи, Казаново, чуеш, що кажу: ніколи я не бачила істоти, чистішої за неї душею. Якби вона здогадувалася, що я ось зараз змушена була вислуховувати, відчула б себе зневаженою, брудною. І скільки б ти опісля тут не пробув, ніколи б навіть краєм ока її не побачив. Поговори з нею! Так, поговори з нею – ти ще будеш просити прощення і в неї, і в мене.

Марколіна з дітьми порівнялася з ними; діти побігли далі, до будинку, а дівчина, ніби з ввічливості до гостя, спинилася перед Казановою. Амалія зумисне залишила їх удвох. На Казанову справді наче повіяло неприступною, суворою цнотливістю від блідих, напіврозтулених уст, від гладко зачесаного тепер догори русявого волосся, що обрамляло чоло. Його пройняв щем, який він рідко відчував до жінки, не відчував і до неї ще зовсім недавно, за обіднім столом; це було щось схоже на обожнення, жагу, позбавлену будь-якого фізичного потягу. І Казанова стримано, ба, навіть поштивим тоном, яким прийнято звертатися до осіб значно вищого походження і який мав би улестити самолюбство Марколіни, поцікавився у неї, чи не має вона наміру присвятити вечірні години своїм студіям. Марколіна відповіла, що тут, на селі, вона зовсім не дотримується усталених для занять годин, однак не може опиратися тому, що деякі математичні проблеми, над якими недавно міркувала, займають її думки навіть у час дозвілля, як це було ось щойно, коли вона лежала на моріжку, задивившись у небо. Коли ж Казанова, підбадьорений її привітністю, жартома поцікавився, якими ж такими високими й до того ж неабияк нав'язливими проблемами заклопотана її голівка, Марколіна дещо глузливо відповіла, що ці проблеми не мають ані найменшої дотичності до тієї знаменитої каббали, на якій, як подекують, чудово визнається шевальє фон Сенгаль, тож навряд чи буде йому до снаги їх збагнути. Його розсердив її неприхований скепсис, з яким вона відгукнулася про каббалу, хоча й сам у рідкісні моменти внутрішнього самоспоглядання усвідомлював, що ота своєрідна містика чисел, яку називають каббалою, позбавлена сенсу й здорового глузду; її не існує в природі, нею послуговуються лише шахраї та блазні – цю роль він грав поперемінно, однак завжди неперевершено, – щоб пошивати в дурні легковірив і телепнів. А розсердившись, Казанова, усупереч власному внутрішньому переконанню, спробував захистити перед Марколіною каббалу як повноцінну й справжню науку. Він говорив про божественну природу числа «сім», про що навіть згадується у Святому Письмі, про сповнене глибоким сенсом, пророче

значення числових пірамід, які навчився вибудовувати за новою системою, і про те, як часто збувалися його передбачення, укладені за цією системою. А хіба не він якихось кілька років тому, уклавши таку піраміду чисел, спонукав амстердамського банкіра Гопа взяти на себе страхування безнадійного – як усі вважали – торгового корабля і заробити на цьому двісті тисяч золотих? Казанова ще й досі вмів бездоганно викладати свої шахрайсько-вишукані теорії, тож і цього разу сам почав вірити у власні небилиці й навіть наважився закінчити свою тираду твердженням, ніби каббала не так математична галузь, як її метафізичне вивершення. Марколіна, яка досі дуже уважно й начеб серйозно дослухалася до його слів, зиркнула раптом на нього ледь співчутливим і водночас шельмуватим поглядом.

– Вам, вочевидь, закортіло, вельмишановний пане Казаново (вона, здавалося, зумисне уникала звертання «шевальє»), продемонструвати мені ваше всесвітньовідоме красномовство, за що я вам щиро вдячна. Але ж ви, звісно, незгірш за мене знаєте, що каббала не тільки не має нічого спільного з математикою, але й грішить супроти її сутності та має до неї такий самий стосунок, як заплутане й брехливе базікання софістів до ясних і високих вчень Аристотеля чи Платона.

– І все ж, – квапливо заперечив Казанова, – вам доведеться зі мною погодитися, прекрасна й вчена Марколіно, що софістів аж ніяк не годиться вважати дурними нікчемими, за вашим надміру суворим присудом. Тоді б довелось – візьмімо приклад з сучасного життя – назвати софістом і пана Вольтера за його спосіб мислення і спосіб викладу думок на папері. Але ж нікому не спадає на думку – навіть мені, який проголосив себе його непримиренним супротивником і саме зараз (не буду цього приховувати) пише на нього памфлет, – отож, навіть мені не спадає на думку заперечувати його надзвичайний талант. При цьому зауважу, мене нітрохи не підкупила запопадлива люб'язність, з якою пан Вольтер поставився до мене під час моїх відвідин Ферне десять років тому.

Марколіна всміхнулася:

– Дуже гарно з вашого боку, шевальє, зволити так м'яко судити найбільшого велета духу нашого століття!

– Велет духу? Ще й найбільший! – вигукнув Казанова. – Так його величати видається мені неприйнятним хоча б тому, що попри свою геніальність Вольтер безбожник, ба більше, атеїст! А людина, яка заперечує існування Бога, ніколи не

зможе стати велетом духу!

– На мою думку, пане шевальє, у цьому немає жодного протиріччя. Однак ви повинні насамперед довести, що Вольтера можна назвати атеїстом.

Ось тоді Казанова опинився у своїй стихії. У першому розділі свого розгромного опусу він навів чимало цитат з Вольтерових творів, надто з його знаменитої «Орлеанської незайманиці», які видавалися Казанові найвагомими доказами його безвір'я і які тепер він, завдяки надзвичайній пам'яті, цитував дослівно вкупі з власними контраргументами. Однак в особі Марколіни він знайшов супротивницю, яка не поступалася йому ані знаннями, ані гостротою розуму, до того ж значно перевершувала його, якщо не вишуканим мовним вітійством, то майстерністю, а надто ясністю викладу. Цитати, які Казанова намагався подати як докази глузування, скептицизму й безбожності Вольтера, Марколіна вміло й кмітливо тлумачила як ті ж численні докази наукової та письменницької геніальності видатного француза, його невтомного, палкого прагнення пізнання істини; вона сміло заявила, що сумніви, іронія і навіть безбожність, пов'язані з такими розлогими знаннями, такою безумовною чесністю і такою високою мужністю, мають бути любішими Богові, аніж побожна смиренність, за якою ховається не що інше, як неспроможність логічно мислити і часто навіть – прикладів таких чимало – боягузтво й лицемірство.

Казанова слухав дівчину з дедалі більшим подивом. Усвідомлюючи свою неспроможність переконати Марколіну й щораз ясніше розуміючи, що певні порухи його душі останніми роками, які він звик вважати вірою в божественне начало, під натиском Марколіни ось-ось розсипляться на порошок, поспішив порятуватися за загальноприйнятим кутом зору, мовляв, погляди, висловлені Марколіною, загрожують не лише порядку в інституті церкви, але й підривають основи державності, а тоді спритно перевернувся в область політики, де зі своїм досвідом та знанням вищого світу впевненіше міг взяти гору над Марколіною. Та якщо дівчина й поступалася йому в знанні людей та розумінні придворно-дипломатичних інтриг і не чулася на силі заперечити Казанові навіть тоді, як була схильна недовіряти його словам, усе ж з її зауваг можна було, без сумніву, здогадатися, що вона не визнавала влади ані місцевих князів, ані держави як системи в цілому, до того ж переконана, що особисті інтереси й амбіції не так правлять світом, як вносять у нього сум'яття. Досі Казанові рідко доводилося стикатися з таким вільнодумством серед жінок, не кажучи вже про молоду дівчину, якій ще й двадцяти років не виповнилося; йому зі смутком пригадалося, як у минулі дні – гарніші за нинішні – його дух з усвідомленою і трохи

самовдоволеною сміливістю простував тим шляхом, на який – він бачив – вже ступила Марколіна, сама ще, певно, не усвідомлюючи власної відваги. Заворожений незвичністю її способу мислення і висловлювань, Казанова майже забув, що йшов поряд з молодю, вродливою, неймовірно знадливою істотою і – о, диво! – був з нею на самоті в тінистій, схованій від сторонніх очей алеї, доволі далеко від будинку. Та раптом, урвавши себе на самому початку фрази, Марколіна радісно вигукнула:

– Онде мій дядечко!

Казанова, мовби намагаючись надолужити згаяне, прошепотів їй на вушко:

– Як шкода... Я б залюбки ще годинами бесідував з вами, Марколіно!

Він сам відчув, як з цими словами його очі знову спалахнули жагою, а Марколіна, яка, незважаючи на свою насмішкуватість, поводитися з ним під час усієї розмови майже довірливо, миттю схолодніла, у погляді з'явилася настороженість, що межувала з відразою, якою сьогодні вона вже раз боляче діткнула Казанову.

«Невже я справді вселяю таку огиду? – налякано запитував він себе, сам собі й відповів: – Та ні, річ не в тім! Марколіна – не жінка. Вчений, філософ, диво природи, як на те пішло, – але не жінка».

Водночас Казанова розумів: даремно намагається він себе обдурити, врятувати, розрадити – марні зусилля.

До них підійшов Оліво.

– Бач, як добре я зробив, – озвався він, звертаючись до небоги, – привівши нарешті для тебе в дім людину, з якою можна вести мудрі бесіди, до яких тебе, вочевидь, привчили твої професори з Болоньї!

– Навіть серед них, любий дядечку, – відповіла Марколіна, – не знайшлося б жодного, хто б відважився викликати на прю самого Вольтера!

– Що? Вольтера? Шевальє кинув йому виклик? – скрикнув Оліво, не розуміючи до пуття, про що йдеться.

– Ваша дотепниця-небога, Оліво, каже про памфлет, над яким я саме зараз працюю. Така собі аматорська потуга на дозвіллі. Колись я був зайнятий пильнішими справами.

Та Марколіна пустила повз вуха це зауваження.

– Уже стало прохолодніше. Приемної вам прогулянки! Бувайте!

Вона кивнула й поквапилася через моріжок до будинку. Казанова ледь стримався, щоб не дивитися їй услід.

– Пані Амалія супроводжуватиме нас на прогулянці? – запитав він.

– Ні, любий шевальє! На неї чекає купа домашніх справ. До того ж о цій порі вона навчає наших дівчаток.

– Яка чудова господиня і турботлива матір! Вам можна позаздрити, Оліво!

– Так, я й сам кажу собі це щоднини, – зворушено мовив Оліво, і очі йому зволожились.

Казанова й Оліво йшли повз торець будинку. Вікно Марколіни й далі стояло відчинене; у сутінній глибині кімнати біло мерехтіли шовкові дівочі шати. Широкою каштановою алеєю чоловіки дісталися дороги, яка вже цілком поринула в тінь; поволі простували вздовж садового муру, потім звернули праворуч, за кут, де починалися виноградники. Оліво повів гостя між високими лозами, з яких звисали важкі, темно-сині грона, до вершини пагорба. Звідти широким вдоволенням жестом показав далеко вниз свій дім. У вікні вежі Казанові привиділася жіноча постать.

Сонце хилилося до заходу, але спека ще не спала. По щоках Оліво цабенів піт, чоло ж Казанови залишалося бездоганно сухим. Потім вони поволеньки зійшли на леваду з соковитими травами. Від одного оливкового дерева до іншого вилися виноградні лози, між рядами дерев хвилювалося високе золоте колосся.

– Дари сонця у тисячах тисяч проявів! – пишномовно прорік Казанова.

Заохочений похвалою, Оліво ще завзятіше, ніж перед тим, заходився розповідати, як йому крок за кроком вдалося придбати цей чудовий маєток, як за кілька урожайних років, коли нечувано вродили ниви й сади, він став заможним, навіть багатим. Однак Казанова витав думками деінде і лише іноді, підхоплюючи якесь слово Оліво, вставляв ввічливе запитання, демонструючи свою увагу до співрозмовника. І аж коли Оліво, базікаючи про все на світі, нарешті заговорив про свою родину й Марколіну, Казанова нашорошив вуха. Але поза тим, що вже знав, довідався небагато. Ще дитиною, живучи в батька, лікаря з Болоньї, рано повдовілого зведеного брата Оліво, вона дивувала оточення своїми рано проявленими здібностями, тож усі давно звикли до її незвичних обдарувань. Кілька років тому помер батько Марколіни, відтоді дівчина жила в родині знакомитого професора Болонського університету, отого Морганьї, який заповзявся зробити зі своєї учениці великого вченого. А літувала Марколіна зазвичай у маєтку дядька. Багато до неї сваталося: і один болонський купець, і сусіда-землевласник, а нещодавно ще й лейтенант Лоренці – усім відмовила. Певно, таки вирішила цілковито присвятити своє життя служінню науці. Слухаючи розповідь Оліво, Казанова відчував, як його спопеляє безмірна – безнадійна й божевільна – жага, доводячи до розпуки.

Не встигли вони, проминувши ниви й левади, вийти на путівець, як з клубів пилуки, що котилася, наближаючись, дорогою, залунали вигуки й привітання. Ось з'явилася й сама карета, у якій сиділи ошатно вбраний літній пан і трохи молодша за нього пишнотіла, напомаджена дама.

– Це – маркіз, – прошепотів Оліво до свого супутника. – До мене прямує.

Карета спинилася.

– Добри вечір, любий Оліво! – загукав маркіз. – Чи не були б ви такі ласкаві познайомити мене з шевальє фон Сенгалем? Не сумніваюся, маю приємність бачити перед собою саме його!

Казанова ледь уклонився.

– Ваша правда, це – я.

– А я – маркіз Челсі, а це – маркіза, моя дружина. Дама подала Казанові кінчики пальців, той торкнувся їх устами.

– Що ж, вельмишановний Оліво, нам по дорозі, саме до вас простуємо, – мовив маркіз; його колючі, зеленкуваті очі під зрослими докупі густими рудими бровами на тлі воскової жовтизни вузького обличчя аж ніяк не випромінювали приязні. – Звідси до вашого дому якихось чверть години піхотою, то я перейдуся з вами. Гадаю, любонько, ти нічого не матимеш проти проїхати цю коротеньку відстань у кареті сама? – звернувся він до маркізи, яка не зводила сластолюбного погляду з Казанови.

Не дочекавшись відповіді дружини, Челсі махнув кучерові, і той, збатоживши коней, рвонув з місця, ніби прагнув якнайшвидше відвезти геть свою пані, і вже за мить карета зникла в хмарі куряви.

– У наших краях поширилися чутки, – озвався маркіз, неприродно худий і ще на кілька цолів вищий за Казанову чоловік, – що сюди прибув шевальє фон Сенгаль і зупинився у свого приятеля Оліво. Незвичайне то, мабуть, відчуття, носити таке славетне ім'я.

– Ви дуже люб'язні, маркізе, – відповів Казанова. – Я ще не втратив надії заслужити собі слави, але почуваюся, тим часом, дуже далеким від неї. Сподіваюся, праця, якою нині зайняті всі мої помисли, наблизить мене до мети.

– Можемо тут трохи скоротити шлях, – запропонував Оліво, звертаючи на польову дорогу, яка провадила просто до мурів його саду.

– Праця? – перепитав маркіз трохи спантеличено. – Дозвольте поцікавитися, про яку це працю ви мовите, шевальє?

– Якщо вже ви запитуєте, маркізе, то і я, зі свого боку, змушений запитати вас, про яку це славу ви щойно згадували?

При цьому Казанова виклично глянув у колючі очі маркіза. Бо, хоч він і чудово знав, що ні його фантастичний роман Ікосамерон, ані тритомне Спростування «Історії венеційського уряду» Амелота не принесли йому якоїсь надзвичайної письменницької популярності; Казанові будь-що праглося продемонструвати, що інша слава його не цікавить, і він зумисне вдавав, ніби не розуміє обережних,

скрадливих зауваг та натяків маркіза, який, вочевидь, міг уявляти собі Казанову лише знаменитим жіночим спокусником, картярем, торгашем, політичним емісаром – та ким завгодно, тільки не письменником. До того ж навряд чи коли-небудь йому доводилося чути про Ікосамерона або Спростування Амелота.

– Як не крутіть, є таки лишень один Казанова, – зрештою, ввічливо зауважив він, трохи зніяковівши.

– У цьому ви теж помиляєтеся, маркізе, – холодно заперечив Казанова. – Я не сам у родині. Ім'я одного з моїх братів, художника Франческо Казанови, добре відоме в мистецьких колах.

З'ясувалося, що і в цій сфері маркіз не чувся у рідній стихії, тому перевів розмову на своїх знайомих в Римі, Неаполі, Мілані та Мантуї, з якими, на його припущення, міг перетинатися Казанова. Спливло в бесіді й ім'я барона Перотті, однак про нього маркіз відгукувався в дещо зневажливому тоні, і Казанові довелося визнати, що він іноді грав у домі барона в карти.

– Для розваги, – додав він. – Десь з півгодини перед сном, але, загалом, я вже майже відмовився від такого гайнування часу...

– Шкода, – зітхнув маркіз. – Не буду приховувати, пане шевальє, що все життя мріяв помірятися з вами силами чи то в картах, чи – ще в юні роки – в чомусь іншому. Уявляєте, якось – коли ж це було? – я прибув до Спа того ж дня, навіть тієї ж години, як ви звідти від'їхали. Наші карети розминулися. Так само не пощастило мені в Регенсбурзі. Там я навіть замешкав у кімнаті, з якої ви виселилися годину перед тим.

– Ото вже не поталанило, – мовив Казанова, трохи потішений словами маркіза. – Іноді в житті люди стрічаються надто пізно.

– Та ні, ще не пізно! – радісно вигукнув маркіз. – З огляду на дещо інше я навіть готовий визнати свою поразку – мені байдуже! – однак що стосується картярської гри, мій любий шевальє, ми обое саме того віку...

– Може, й того віку, – урвав збуджену мову маркіза Казанова. – Але, на жаль, саме в цій області я не годен більше претендувати на задоволення помірятися силами з партнером такого рангу, як ви, бо... – останні слова він вимовив тоном

усуненого з трону повелителя, – ... бо я попри всю свою славу, високоповажаний маркізе, нині бідний, мов церковна миша.

Маркіз мимоволі потупив очі під гордовитим поглядом Казанови й недовірливо похитав головою, ніби дивний жарт почув. Оліво ж, який уважно прислухався до розмови й схвально кивав на влучні відповіді свого видатного приятеля, не зміг стримати переляку. Вони саме стояли перед вузькою хвірткою з тильного боку саду. Оліво, зі скреготом відчинивши ключем замок і пропустивши наперед маркіза, притримав Казанову за руку, зашепотів йому на вухо:

– Перш ніж знову переступити поріг мого дому, заберіть свої останні слова назад, шевальє. Гроші, які я вам заборгував шістнадцять років тому, лежать наготові. Я тільки не наважувався. Запитайте Амалію. Пораховані, чекають на вас. Я хотів при прощанні взяти на себе сміливість...

Казанова м'яко урвав його:

– Ви нічого мені не заборгували, Оліво! Кілька золотих – самі ж знаєте – були весільним подарунком, так би мовити, друга матері Амалії. Зрештою, навіщо про це вести мову? Кілька дукатів мене не врятують... Доля готує мені великі переміни, – навмисне голосно додав Казанова, щоб маркіз, який спинився за кілька кроків, зміг його почути.

Оліво презирнувся з Казановою, ніби звертаючись за його згодою, і пояснив маркізові:

– Справа в тому, що шевальє просять повернутися до Венеції, за кілька днів він від'їжджає до рідного міста.

– Більше того, – зауважив Казанова, коли вони підходили до будинку. – Мене кличуть вже віддавна й дедалі наполегливіше. Але, як на мене, панове сенатори надто довго зволікали, тож тепер хай самі наберуться терпіння і трохи зачекають.

– Маєте на те повне право, пане шевальє! – погодився маркіз.

Вийшовши з алеї на моріжок, який вже цілковито поринув у тінь, вони побачили під будинком невеличке товариство – їх вже чекали. Усі підвелися, поквапилися їм назустріч: першим, між Марколіною та Амалією, простував абат, за ними – маркіза, обіч маркізи – високий, безвусий, молодий офіцер у червоному зі срібним шнуванням однострої і начищених до блиску чоботях для верхової їзди – мабуть, не хто інший, як Лоренці. Судячи з того, як молодик розмовляв з маркізою, ковзаючи поглядом по її білих, напудрованих плечах, знав він не тільки ті плечі, але й інші принади вельможної пані. А усміхнений погляд маркізи з-під примружених вій навіть у менш досвідчених не викликав сумніву, які саме стосунки панують поміж ними. Вони й не намагалися це приховати. Маркіза й Лоренці урвали свою тиху, однак жваву бесіду, тільки порівнявшись з прибулими.

Оліво познайомив Казанову й Лоренці. Обидва зміряли холодним поглядом одне одного, засвідчивши взаємну неприязнь, потім стримано усміхнулися й кивнули, не подавши руки, бо для цього комусь довелось би зробити перший крок, щоб підійти ближче. Лоренці був вродливцем з тонкими й занадто гострими, як на юнака, рисами обличчя. На дні його очей мерехтіло щось невловне, що викликало настороженість у людей, навчених життям. Лише секунду Казанова розмірковував, кого ж той йому нагадає. А тоді збагнув – це ж його віддзеркалення, це ж він сам на тридцять років молодший.

«Невже я повернувся у його іпостасі? – запитував він сам себе. – Але ж для цього я мав би спершу вмерти... – і аж здригнувся на ту думку. – Хіба я не помер, уже давно? Що залишилося в мені від колишнього Казанови, молодого, вродливого й щасливого?»

Голос Амалії долинув до нього ніби з далечі, хоч жінка стояла поряд. Вона запитувала, чи сподобалась йому прогулянка. А він зумисне голосно, аби всі чули, заходився хвалити родючі, чудово доглянуті угіддя, які вони обійшли з Оліво.

Служниця тим часом накрила на моріжку подовгастий стіл, дві старші доньки Оліво їй допомагали, з веселою метушнею приносили з будинку посуд, келихи й усе необхідне. Поволі зійшли на землю сутінки, прохолодний легіт війнув садом. Марколіна поквапилася до столу завершити почате дітьми й служницею і виправити те, що вони не догледіли. Гості невимушено проходжувалися моріжком та алеями. Маркіза винагородила Казанову щонайввічливішою люб'язністю, забажала почути знамениту історію про його втечу з венеційських казематів, хоча їй, звісно, відомо, – з лукавою посмішкою додала вона, – що він,

бувало, й більше ризикував життям, але розмов про це слід остерігатися. Казанова заперечив: хоч і доводилося йому іноді зазнавати серйозних і кумедних пригод, однак життя, сповненого справжніх небезпек, він сповна ніколи й не пізнав. Щоправда, у ті непевні часи багато років тому, коли він кілька місяців служив солдатом на острові Корфу – з яким лише фахом не зводила його доля! – йому так і не пощастило взяти участь у справжній військовій виправі, яка ось судилася невдовзі лейтенантові Лоренці. Він навіть готовий йому позаздрити.

– О, тоді ви знаєте більше за мене, пане Казаново, – озвався високим, зухвалим голосом Лоренці. – Більше навіть за мого полковника, бо я отримав від нього дозвіл продовжити мій урльоп на невизначений час.

– Направду?! – вигукнув маркіз, не стримавши своєї злості, і в'їдливо додав: – А ми, уявляєте собі, Лоренці, ми – надто моя дружина – настільки не мали сумнівів щодо вашого від'їзду, що навіть на початку наступного тижня запросили до свого замку одного з наших друзів, співака Бальді...

– О, та це ж чудово! – незворушно відповів Лоренці. – Ми з Бальді добрі приятелі, поладнаємо! Чи ж ні? – звернувся він до маркізи, ехидно зблиснувши зубами.

– Я б це вам обом радила, – весело усміхнулася маркіза.

І з тими словами першою сіла до столу. По один бік від неї примостився Оліво, а по інший – Лоренці. Навпроти них, між маркізом та Казановою, сиділа Амалія; поряд, на одному краї столу, – Марколіна, а на протилежному – абат, по сусідству з Оліво. То була доволі проста й водночас надзвичайно вишукана вечеря. Обидві старші доньки господаря дому, Терезіна й Нанетта, подавали тарелі з наїдками, наливали розкішне вино з виноградників Оліво. Абат з маркізом дякували дівчаткам хоч і жартівливою, та все ж грубуватою ласкою, яку б суворіший за Оліво батько навряд чи стерпів. Амалія, здавалось, нічого не помічала; сиділа бліда й похмура, мала вигляд жінки, яка вирішила покійно прийняти старість, бо намагання втримати молодість утратили для неї будь-який сенс.

«То це я тепер лиш таких здатен полонити?» – гірко подумав Казанова, скося позираючи на неї.

А може, то сутінки отінили обличчя Амалії смутком? Гості вдовольнялися лише вечірніми померхами неба, та ще хіба з будинку падав у сад широкий сніп світла.

Верхів'я дерев громадилися темними кронами з гостро окресленими контурами над головами, і Казанові пригадався інший таємничий сад, у якому він безмір років тому чекав поночі на свою кохану.

– Мурано, – прошепотів він сам до себе й здригнувся. – На одному острові поблизу Венеції є монастирський сад, у якому я бував востаннє кілька десятиліть тому... Там уночі линули такі ж пахощі, як ось зараз тут!

– Може, ви ще й ченцем були? – жартома поцікавилася маркіза.

– Майже, – відповів, усміхнувшись, Казанова й доволі правдоподібно розповів, як венеційський патріарх взяв його, тоді ще п'ятнадцятирічного хлопчика, послушником, але, подорослішавши, він не захотів більше носити монашу рясу.

Абат згадав про місцевий жіночий монастир і настійно радив Казанові – якщо він там іще не побував – конче його відвідати. Оліво жваво підтримав абата, вихваляв красу старовинної, похмурої будівлі й місцевості, де стояв монастир; мальовничу дорогу, що вела туди.

До речі, вів далі абат, ігуменя монастиря, сестра Серафіна – надзвичайно освічена жінка, герцогиня з походження, – висловила у листі до нього (письмово, бо в тому монастирі дотримуються обітниць вічного мовчання) бажання побачитися з Марколіною, чутки про вченість якої дійшли й до неї.

– Сподіваюся, Марколіно, – мовив Лоренці, уперше звернувшись безпосередньо до неї, – ви не дозволите спокусити себе й не захочете стати послідовницею герцогині-ігумені?

– Чого б це я мала спокушатися? – весело відповіла Марколіна. – Свою свободу можна зберегти й без обітниць, ще й ліпше, скажу я вам, бо будь-яка обітниця – це примус.

Казанова сидів поряд з нею. Він не наважувався навіть легенько торкнутися її ноги чи притулитися коліном до її коліна: вираз жаху й обридження у її погляді – а так неодмінно б сталося, уже втретє, – спровокував би його на якийсь навіжений вчинок. Вечеря йшла своїм ходом, келихи спустошувалися, а розмови за столом ставали дедалі галасливішими й збудженішими. Отоді він раптом знову, наче десь здалеку, почув голос Амалії.

– Я розмовляла з Марколіною.

– Про мене... – шалена надія спалахнула в душі Казанови.

– Тихіше! Про тебе не було мови, лише про її плани на майбутнє. Кажу тобі ще раз: вона ніколи не належатиме жодному чоловікові!

Оліво, який занадто захопився вином, неочікувано підвівся з-за столу з келихом у руці й, безпомічно белькочучи, заговорив про високу честь, яку виявив його скромній господі дорогий друг шевальє фон Сенгаль.

– А де ж цей шевальє Сенгаль, про якого ви кажете, шановний Оліво? – як завжди, голосно й зухвало запитав Лоренці.

Першим порухом Казанови було вихлюпнути повний келих нахабі на голову, але Амалія непомітно торкнулася його руки й мовила:

– Більшість людей, пане шевальє, знають вас понині під вашим давнішим і славетнішим іменем – Казанова.

– Я не знав, – з образливою стриманістю озвався Лоренці, – що французький король надав панові Казанові шляхетський титул.

– Я не мав наміру завдавати цим клопоту королю, – спокійно відповів Казанова. – Сподіваюся, ви, лейтенанте Лоренці, теж задовольнитесь поясненням, проти якого нічого не зумів заперечити бургомістр Норнберга, яке я надав йому за однієї, до речі, зовсім незначної нагоди, – за столом усі завмерли в очікуванні, що ж буде далі. – Абетка, як відомо, – всезагальне надбання людства. Я вишукав собі певну кількість літер, які припали мені до вподоби, і сам себе наділив шляхетським титулом, не зв'язуючись зобов'язаннями вдячності з жодним володарем, який навряд чи зміг би оцінити мої високі запити. Я – Казанова шевальє фон Сенгаль. Мені шкода, лейтенанте Лоренці, якщо це ім'я вам не до густу.

– Сенгаль – чудове ім'я, – озвався абат і повторив його декілька разів, ніби пробуючи губами на смак.

– Нема на світі такої людини, яка б з більшим правом носила титул шевальє, ніж мій шляхетний друг Казанова! – вигукнув Оліво.

– І щойно ваша слава, Лоренці, рознесеться так далеко світами, як слава пана Казанови, шевальє фон Сенгаля, ми, вам на догоду, ані миті не вагатимемося називати вас теж шевальє, – додав маркіз.

Казанова, роздратований непроханою підтримкою з усіх боків, уже готовий був огризнутися, що й сам зуміє себе відстояти, як зненацька з темряви саду до столу підступили два ошатно вдягнені літні панове. Оліво метушливо й сердечно привітався з ними, дуже радий нагоді припинити суперечку, яка загрожувала зіпсувати веселий вечір. Свіжі гості були братами Рікарді, старими холостяками, котрі, як довідався від Оліво Казанова, колись крутилися у вищому світі, але їм не надто щастило з розмаїтими справами, і вони, урешті, повернулися до сусіднього села, з якого самі родом, та й винайняли там доволі убоге житло. Дивакуваті, однак добродушні люди. Обидва Рікарді бурхливо висловили втіху від поновлення знайомства з шевальє, з яким вони якось багато років тому зустрічалися у Парижі. Казанова тієї зустрічі щось не пригадував. А може, то було в Мадриді?..

– Цілком можливо, – згодився Казанова, хоча був певен, що ніколи тих старих парубків в очі не бачив. Балачку підтримував лише один, на позір, молодший з братів, інший, з виду дев'яносторічний дідуган, водно кивав головою, дурнувато шкірячись.

Гості встали з-за столу. Діти кудись позникали ще раніше. Лоренці з маркізою поманджали моріжком у сутінки; Марколіна з Амалією невдовзі з'явилися в залі, де, вочевидь, клопоталися приготуваннями до картярської гри.

Що б усе це означало, запитував себе Казанова, залишивсь в саду на самоті. Невже мають мене за багатія? І хочуть обідрати, як липку? Бо всі ці приготування, а ще підкреслена чемність маркіза, запобігливість абата і навіть несподівана поява братів Рікарді видавалися дещо підозрілими. Може, й Лоренці ув'язався в інтригу? Чи Марколіна? Чи навіть Амалія? А якщо все це, – мигнула думка, – підступи ворогів, щоб завадити його поверненню до Венеції? Але відразу відкинув безглузде припущення, насамперед тому, що немає більше ворогів. Він не небезпечний, деградований, старий пень. Кому цікаве його повернення до Венеції? І, побачивши крізь відчинені вікна, як чоловіки діловито вмощуються за столом, на якому лежали розкладені карти й стояли наповнені вином келихи,

Казанова вже зовсім не сумнівався, що не планувалися тут жодні інтриги, а лише звичайна, безневинна гра в карти, у якій кожному партнерові були раді. Повз нього майнула Марколіна й побажала талану в грі.

– Ви не зостанетеся? Хоча б поспостерігати за грою?

– А що я там не бачила? На добраніч, шевальє фон Сенгаль! І до завтра!

Голоси долинали надвір.

– Лоренці! – гукали в вікно. – Пане шевальє! Ми чекаємо!

Сховавшись у тіні будинку, Казанова бачив, як маркіза намагалася затягнути Лоренці під дерева, у темряву саду. Вона пристрасно припала до нього, але Лоренці непоштиво вирвався від неї і поквапився до будинку. На порозі він зіткнувся з Казановою і з глузливою ввічливістю пропустив його поперед себе. Казанова проминув його, не подякувавши.

Першим банкував маркіз. Оліво, брати Рікарді й абат робили такі мізерні ставки, що навіть тепер, коли й сам Казанова мав лишень кілька дукатів за душею, уся гра видавалася йому дитячими пустощами. Ще смішніше йому стало, коли маркіз з поважною міною, ніби в руках тримав бозна-які великі суми, збирав і виплачував гроші. Несподівано Лоренці, який досі тримався осторонь, жбурнув на стіл дукат, виграв, подвоїв ставку, виграв удруге і втретє і так, з невеликими перервами, продовжував вигравати далі. Решта гравців незмінно робили дрібні ставки. Обидва Рікарді обурювалися, бо їм здавалося, ніби маркіз ставиться до них не так поштиво, як до лейтенанта Лоренці. Брати грали разом на одну карту. Одному з них, старшому, який брав прикуп, проступили на чолі краплини поту; інший, що стояв у нього за спиною, без упину щось йому торочив, ніби даючи непомильно-важливі поради. Коли мовчазний брат вигравав, його очі спалахували радістю, коли ж програвав, молодший у відчаї заковчував їх до неба. Абат, на загал доволі пасивний, виголошував час до часу фрази з претензією на крилаті вислови: «Щастя і жінку не приневолити» або «Земля кругла, небо недосяжне». Час до часу він кидав лукаво-підбадьорливі погляди на Казанову, а тоді вмить переводив очі на Амалію, яка сиділа обіч свого мужа, ніби йому залежало на тому, щоб знову возз'єднати колишніх коханців. Казанові ж не йшли з голови думки про те, як саме зараз у своїй кімнаті спроквола роздягається Марколіна і як – якщо вікно відчинене – мерехтить уночі її біле тіло. Охоплений

жагою, від якої паморочилося в голові, він вже готов був підхопитися зі свого місця за столом поряд з маркізом і вибігти з вітальні. Однак маркіз сприйняв його рвучкий порух за рішенець таки взяти участь у грі.

– Ну, нарешті! – вигукнув він. – Ми знали, що ви не захочете бути просто глядачем!

Маркіз поклав перед Казановою одну карту, і той поставив на неї усе, що мав при собі – десять дукатів. Не рахуючи, висипав їх з гаманця на стіл – хай би вже програти все й відразу. Програш мав би стати провістям, щасливим провістям: чого саме, він не відав і сам, – може, незабарного повернення до Венеції, а може, такої сподіваної нагоди побачити оголену Марколіну. Та не встиг він ще й визначитися, як маркіз уже програв йому. Казанова, за прикладом Лоренці, теж подвоїв ставку; йому, як і лейтенантові, знову пофортунило. Маркіз більше не звертав уваги на решту гравців. Маломовний Рікарді ображено встав з-за столу, його брат лиш заламував руки, а тоді обое, згірчені невдачею, відійшли у сам кут зали. Абат з Оліво менше переймалися таким переламом гри: перший напихався солодощами й бубонів свої примовки, другий збуджено спостерігав, як лягали карти. Зрештою, маркіз програв п'ятсот дукатів, які розділили між собою Казанова й Лоренці. Маркіза підвелася і, перш ніж вийти з зали, подала очима знак Лоренці. Її супроводжувала Амалія. Маркіза погойдувала стегнами, від чого Казанову аж вернуло, Амалія ж плелася за нею, мов якась покірنا, підтоптана стариця. Маркіз програв усі гроші, які мав при собі, тому банк перейшов до Казанови, а той, на превелике невдоволення маркізи, наполіг на поверненні до гри всіх гостей. Захланні, розпалені азартом брати Рікарді миттю позаймали свої місця; абат лише похитав головою – йому, мовляв, уже досить, Оліво ж продовжив гру задля угоди своєму шановному гостеві. Лоренці й надалі щастило. Вигравши загалом чотириста дукатів, він підвівся і сказав:

– Завтра я готовий надати вам можливість реваншу. А нині дозвольте відкланятися! Мені час додому!

– Додому! – глузливо зареготав маркіз, якому, до речі, поталанило відіграти кілька дукатів. – Незле сказано! Лейтенант – щоб ви знали – мешкає у мене! – звернувся він до решти гостей. – А моя дружина ще перед тим подалася додому! Гарної вам розваги, Лоренці!

– Ви прекрасно знаєте, – незворушно заперечив Лоренці, що я іду просто до Мантуї, а не до вашого замку, де ви так люб'язно прихистили мене вчора на ніч.

– Їдьте собі, куди хочете! Про мене, хоч до дідька лисого!

Лоренці якнайпоштивіше попрощався з присутніми, проковтнувши образу від маркіза, що дуже здивувало Казанову. Він знову роздав карти і виграв; невдовзі маркіз вже був винен йому кілька сотень дукатів.

«Навіщо це? – спершу запитував себе Казанова, але потім втягнувся у гру. – Непогано лягає карта, – думав він. – Ось скоро тисячу матиму, а там, диви, і дві виграю. Маркіз заплатить свій борг! Цілком незле було б повернутися до Венеції з невеличким маетком у кишені. А до Венеції навіщо повертатися? Знову розбагатів – знову й помолодів! Багатство – це все. А тоді я знову зможу їх купувати... Кого? Я не хочу іншої... Ось стоїть вона гола біля вікна... можна й не сумніватися... чекає у передчутті, що я прийду... Стоїть при вікні, щоб звести мене з розуму. Ось я вже там...»

А тим часом він з незворушним виразом обличчя продовжував роздавати карти, не лише маркізові, але й Оліво та братам Рікарді, підсовуючи іноді золотий, ім не належний. Вони не заперечували. Враз у нічній тиші почувалися звуки, ніби стукіт кінських копит. «Лоренці...» – подумав Казанова. Відбився луною від садового муру й поступово розтанув, змовкли і звуки, і відлуння. Але тепер щастя відвернулося від Казанови. Маркіз робив високі ставки, щоразу піднімаючи їх ще вище, і ближче до півночі Казанова виявився таким бідним, як був до гри, навіть біднішим, бо програв і ті кілька золотих, з якими прибув. Він відсунув від себе карти, підвівся, усміхаючись, з-за столу.

– Дякую за гру, панове!

Оліво простер до нього руки.

– Мій друже, граймо далі. Сто п'ятдесят дукатів – чи ви забули?.. Ні, не сто п'ятдесят! Усе, що я маю... усе, чим я є... усе... усе! – він ледве белькотів, бо весь вечір пив келих за келихом.

Казанова урвав його награно величним жестом.

– Жінок і везіння не приневолиш, – мовив він, кланяючись абатові.

Той вдоволено кивнув і заплескав у долоні.

– Що ж, до завтра, високоповажаний шевальє, – озвався маркіз. – Завтра ми разом з вами обберемо до нитки лейтенанта Лоренці.

Брати Рікарді наполягали на продовженні гри. Маркіз, пожвавившись, почав роздавати карти. Брати поставили золоті, які їм дав виграти Казанова. За дві хвилини маркіз відіграв у стариганів гроші й рішуче відмовився грати з ними далі, бо готівки брати більше не мали. Старі заломили руки. Старший розплакався, мов дитя. Молодший цілував його в обидві щоки, заспокоюючи. Маркіз поцікавився, чи вже повернулася його карета. Абат підтвердив: він чув, як вона під'їхала півгодини тому. Маркіз запропонував абатові й братам Рікарді підвезти їх додому. Усі вийшли з будинку.

Коли гості поїхали, Оліво взяв Казанову за руку й зі сльозами в голосі знову запевнив його, що геть усе в цьому домі належить йому, Казанові, і він може всім тут розпоряджатися, як йому заманеться. Вони пройшли під вікном Марколіни. Воно не лише було зачинене, але й затягнуте жалюзі, а зсередини заслонене гардинами. «Були часи, подумав Казанова, – коли такі перепони не ставали на заваді або нічого не означали...» Вони увійшли до будинку. Оліво наполіг на провадженні гостя скриплячими сходами до його кімнатки у вежі, обійняв на прощання.

– Отже, завтра, – пробелькотів він, – у монастир. Але спить собі спокійно, виїжджатимемо не надто рано, усе робитимемо для вашої зручності. На добраніч!

Оліво тихо причинив за собою двері й рушив униз сходами, під його важкими кроками сходи стугоніли на весь дім.

Казанова зостався сам у своїй кімнатчині, тьмяно освітлений двома свічками. Він переводив погляд з одного вікна на інше; вони виходили на всі чотири боки світу. Довкола простирався в голубуватому мереху одноманітний пейзаж: розлогі рівнини з невисокими пагорбами, лише на північному окрайці виднокола – розмите далиною пасмо гір; розкидані то тут, то там хатинки, обійстя, вілли, а серед них на узвишші блимав вогником замок, певно, як припускав Казанова, маркіза. У кімнатці, окрім широкого ліжка посередині, стояв лише довгий стіл з двома запаленими свічками, два стільці, комод і люстро в позолоченій рамі. Чиись

дбайливі руки навели тут лад і навіть розпакували речі Казанови. На столі лежала замкнена на замок потерта шкіряна тека з паперами й кілька книжок, потрібних йому для роботи – тому він і прихопив їх із собою; поруч приготоване письмове приладдя. Спати Казанові нітрохи не хотілося, він вийняв з теки рукопис і при мерехтливому світлі свічок перечитав останні написані сторінки. Писання урвалося посеред абзацу, тож тепер неважко було продовжити незавершену думку. Він взяв до рук перо, поспіхом записав кілька речень і раптом завмер.

«Навіщо? – запитав сам себе, ніби жахнувшись власного внутрішнього прозріння. – Навіть якби я знав, що все, що написав досі, і все, що колись ще напишу, геніальне й неперевершене; навіть якщо мені справді пощастить знищити Вольтера й затьмарити його славу своєю, хіба й тоді я б з радістю не спалив усі свої рукописи за одну лише мить в обіймах Марколіни? Хіба заради такої винагороди я б не погодився дати обітницю навіки забути про Венецію, навіть якби мене там чекала тріумфальна зустріч? Венеція!..»

Він повторив це слово ще раз, і воно прозвучало в усій своїй величі й повернуло собі колишню владу над ним. Місто його юності постало перед Казановою, огорнене чарівливим флером спогадів, і серце напучнявіло тугою, такою незмірною та щемкою, якої він, здавалось, ще ніколи не відчував. Відмова від повернення на батьківщину видавалася Казанові найнеможливішою з усіх жертв, наготованих долею. Що робити йому в цьому змізернілому, збляклому світі без надії, без певності ще коли-небудь побачити кохане місто? Після десятиліть мандрів та пригод, після всіх удач і нещасть, яких зазнав у житті, після почесей та ганьби, тріумфів та принижень повинен же він, урешті-решт, віднайти місце для спочинку – батьківщину. А хіба існує для нього інша батьківщина, окрім Венеції? Хіба існує інше щастя, окрім віднайденої батьківщини? На чужині вже давно не таланить йому надовго втримати біля себе щастя. Іноді ще ставало сил вхопитися за нього, але не втримати. Він втратив владу над людьми – жінками, та й чоловіками. Лише там, де людям важили спогади, його слово, його голос, його погляд ще мали потугу й чар. Сьогодні ж не готує йому нічого. Минула його пора! І він зізнався собі в тому, що досі від себе намагався приховувати: навіть його письменницькі здобутки, навіть памфлет на Вольтера, на який покладав останні сподівання, ніколи не принесуть йому широкого визнання. Для цього теж вже надто пізно! Так, якби в молодості йому вистачило вільного часу й терпіння поважніше зайнятися такою працею – Казанова добре це розумів, – він міг би стати першим серед перших поетів та філософів. Він міг би також досягти щонайвищого статусу і як фінансист чи дипломат, якби доклав більше старань, якби був обачніший, аніж це йому властиво. Але куди зникало все його терпіння,

уся його обережність, життєві плани, коли нова любовна пригода манила в невідомість? Жінки. Повсюдно жінки. Він миттю забував про все на світі заради них: заради шляхтянок і посполитих, заради жагучих і холодних, заради цнотливиць і повій – задля однієї ночі на новому ложі кохання готовий був відмовитися від усіх земних почестей і потойбічного раювання. Та чи каявся він тепер, що прогаяв щось важливе в житті у вічних пошуках і знаходженнях чи незнаходженнях, у безнастанному приземленому й неземному метанні від жаги до насолоди й від насолоди до жаги? Ні, він ні в чому не розкаювався. Він прожив своє життя, як ніхто! Та й зараз хіба не проживає його так само? Й досі на своєму шляху всюди знаходить жінок, хай і не шаленіють вони за ним так, як колись. Амалія? Він міг би оволодіти нею, досить лиш забажати; та хоч і цієї миті в ліжку її п'яного чоловіка. А господиня готелю в Мантуї – хіба не закохалася в нього, наче у вродливого юнака, ніжно й ревниво? А поцяткована віспинами, однак струнка й тендітна коханка Перотті? Хіба вона, одурманена іменем Казанови, яке, здавалось, осипало її жарінню тисяч жагучих ночей, не благала його подарувати їй одну-єдину ніч кохання, а він знехтував нею, як чоловік, який ще може вибрати жінку на свій смак? А ось Марколіна... такі, як Марколіна, тепер уже не для нього. Чи, може, ніколи й не була б для нього? Бувають же такі непоступливі жінки. Йому теж якимось трапилася одна, проте тут же їй на заміну підвернулася інша, згідливіша, і він навіть дня не згаяв на даремні зітхання та вмовляння. Якщо навіть Лоренці не пощастило завоювати Марколіну – вона ж відмовилася від запропонованої руки й серця цього чоловіка, не менш вродливого й зухвалого за нього, Казанову, в молоді роки, – то, може, й справді Марколіна з тих рідкісних з'яв, у існуванні яких він завжди сумнівався; може, вона й справді добропорядна жінка.

Раптом Казанова дзвінко засміявся, аж відлуння прокотилося кімнаткою.

– Бовдур! Незграба! – голосно вигукнув він, за звичкою розмовляючи з самим собою. – Він просто не зумів скористатися нагодою. А може, його не пускає маркіза? Чи він став її коханцем уже після того, як не зумів підкорити собі Марколіну, вчену дівицю, філософиню?

Кінець ознакомительного фрагмента.

Купити: https://tn.knigapoisk.com/shn-cler_artur/povernennya-kazanovi-carstvo-sn-v

надано

Прочитайте цю книгу цілком, купивши повну легальну версію: [Купити](#)